

О. С. КАРЕТНИК

*Олена Сергіївна Каретник, асистент кафедри
Таврійського національного університету
ім. В. І. Вернадського*

ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФІЗИЧНУ ОСОБУ (ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ) В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Сучасна Україна характеризується поступовим переходом від індустріального суспільства до інформаційного, завдяки інформатизації усіх сфер діяльності в ньому.

Значний прогрес у розвитку інформаційних технологій, їх повсюдне запровадження, пов'язане із збільшенням обсягів і напрямів використання інформації призвело до можливості збирання, зберігання і обробки інформації щодо фізичної особи, яка є повноцінним суб'єктом приватно-правових відносин. І це цілком розумно, адже вступ до правових відносин певного кола осіб між собою передбачає взаємний обмін інформацією особистого характеру або, як ще кажуть в праві, «персональними даними». Метою цього є забезпечення належного виконання прийнятих на себе взаємних цивільно-правових зобов'язань.

У свою чергу, в силу широкого використання автоматизованих систем та відповідних технологій, інформація про будь-яку особу може стати тією чи іншою мірою відкритою і призвести до порушення її прав та законних інтересів, заподіяння матеріальної або моральної шкоди. Вказане зумовлює необхідність належного правового регулювання відносин, пов'язаних із охороною і захистом цієї інформації особистого характеру про фізичну особу.

Дослідженню означеного кола питань приділяється увага такими українськими науковцями, як: В. М. Брижко, Ю. Гелич, О. А. Дмитренко, М. Гуцалюк, Р. Майданик, А. Пазюк, В. Цимбалюк, А. М. Чернобай, М. Швець, а також російськими дослідниками: Н. Ковалевою, В. Копиловим, М. Рассоловим та ін. Але, на жаль, вони розглядають цю проблему в ракурсі юридичного механізму захисту персональних даних працівника або адміністративно-організаційному контексті захисту персональних даних взагалі. Тобто в загальному виді акцентують увагу на публічно-правових аспектах її обігу. У приватно-правовому ракурсі обіг інформації про фізичну особу (персональні дані) не отримав свого належного теоретичного оформлення.

Саме відсутність наукових досліджень у сфері обігу інформації про фізичну особу (персональні дані) як об'єкта цивільних правовідносин зумовлює актуальність цього дослідження.

Метою цієї статті є розкриття поняття «інформації про фізичну особу (персональні дані)» в контексті цивільно-правового регулювання інформаційних правовідносин.

Дослідження інституту інформації про фізичну особу (персональні дані) слід почати із з'ясування цього правового явища, визначення коло суспільних відносин, в якому він отримує своє застосування, специфіки відповідної правової регламентації цих відносин.

Передумовою формування правового інституту персональних даних є необхідність правової індивідуалізації фізичної особи як суб'єкта цивільного права. І це цілком розумно, адже будь-яка особа є частиною соціуму і не може бути єдиним володарем інформації про себе. Інформація про особу постійно знаходиться в правовому обігу в суспільстві в той чи інший формі. Інформаційна персоніфікація фізичної особи також стає передумовою для реалізації її правосуб'єктності, оскільки є необхідною складовою вступу до відповідних цивільних правовідносин.

Реалізуючи порядок оформлення і надання власних персональних даних, фізична особа створює ступені, умови включення його в юридичний порядок реалізації власних прав, забезпечення інтересів, а також їх захисту в разі їх порушення¹.

Інакше кажучи, наявність інформації про особу (персональні дані) дозволяє більш конкретно встановити правові зв'язки між потенційними суб'єктами цивільних правовідносин.

Сьогодні інститут інформації про фізичну особу перебуває в стадії свого активного розвитку. Вагоме значення цьому процесу надає його законодавче закріплення. Зокрема Цивільний кодекс України визначає, що інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді².

Закон України «Про інформацію» у ст. 11 закріплює, що інформація про фізичну особу (персональні дані) – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована³. Фактично поняття інформації про особу ототожнюється у ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних»⁴.

Передумовою нормативної регламентації поняття «інформації про фізичну особу (персональні дані)» в національному законодавстві України стала Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 р., у ст. 2 якої також міститься визначення терміна «персональні

дані». Під ними розуміють будь-яку інформацію, яка стосується конкретно визначеної особи або особи, що може бути конкретно визначеною⁵.

В цілому чинне законодавство України містить близько 3500 нормативно-правових актів, які регламентують правові відносини, пов'язані з обігом інформації про фізичну особу (персональні дані). Більшість з них конкретизує зміст інформації про особу виключно щодо сфери правового регулювання трудових, адміністративних або кримінально-процесуальних правовідносин. Зміст цієї інформації має розрізнений характер і не підпорядковується єдиними критеріями.

Так, ч. 2 ст. 11 Закону України «Про інформацію» надає перелік відомостей, які відносяться до «персональних даних фізичної особи». Це дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Водночас аналіз нормативних положень ст. 22 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» дозволяє дійти висновку, що до інформації про фізичну особу (персональні дані) слід також віднести питання, з яких громадянин або юридична особа зверталася до адвоката, суть консультацій, порад, роз'яснень та інших відомостей, одержаних адвокатом при здійсненні своїх професійних обов'язків⁶.

У ст. 14 Кримінального процесуального кодексу України до персональних даних про фізичну особу законодавець відносить листування, телефонні переговори, телеграфну та іншу кореспонденцію, інші форми спілкування⁷.

Така нормативно-герменевтична різноманітність зумовлена тим, що основні законодавчі акти не містять чіткого термінологічного визначення інформації про фізичну особу (персональні дані) як об'єкта цивільних правовідносин, не розкривають їх зміст, не встановлюють чіткі критерії їх класифікації. Але ми впевнені, що термін «інформація про фізичну особу (персональні дані)» має мати власний гносеологічний зміст. Вважаємо, що на наявному правовому фундаменті повинні вдосконалюватися правові норми, які упорядковують інформаційні відносини у сфері обігу персональних даних фізичної особи.

Необхідно також зазначити, що обіг інформації про фізичну особу (персональні дані) має різне нормативне і правове наповнення також залежно від сфери її застосування.

Загальновідомим є дуалізм у праві, який передбачає його поділ на право публічне і право приватне. У публічному праві обіг інформації про фізичну особу (персональні дані) здійснюється державою одноособово, без узгодження із волевиявленням її володаря – конкретної фізичної особи. Оскільки власником цієї інформації, в силу відповідних правових процедур, є саме держава. Так, відбитки пальців, хоч і належать певній особі і відповідно до ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» можуть бути її персональними даними, завдяки яким виконується правоохоронна функція держави, але для приватно-правових відносин вони не мають будь-якого юридичного значення, оскільки не можуть уособлювати особу в цивільних правовідносинах.

Так само, як і такі персональні дані, як номер телефону мобільного зв'язку абонента не мають сенсу для правового регулювання податкових правовідносин із участю суб'єкта, але є доцільним у сфері цивільних правовідносин, оскільки суттєво підвищує ефективність їх правореалізації. Більше того, їх власником є конкретна фізична особа, яка самостійно визначає правовий режим цієї інформації.

Вказане дозволяє зробити висновок, що зміст інформації про фізичну особу (персональні дані) залежить від характеру правовідносин, в яких вони отримують своє наповнення. Вказане зумовлено специфікою відповідної правової регламентації цих відносин. Власне інформація про фізичну особу (персональні дані) не є універсальним поняттям, що має тотожний зміст у сфері приватного чи публічного права.

У науковій сфері спостерігається аналогічна проблематика. Це пояснюється тим, що саме відсутність досконалої доктринальної розробки питання обігу інформації про фізичну особу (персональні дані) зумовлює вищезначені недоліки в його нормативно-правовому регулюванні. У тому числі в приватному праві України, оскільки саме цей напрям правової науки є предметом нашої уваги. Це пояснюється тим, що правовий захист цієї інформації відбувається за допомогою приватно-правового інструментарію не зважаючи на те що її обіг може забезпечуватися і шляхом відповідних публічно-правових процедур.

Так, В. Брижко зазначає, що «персональні дані» – це окремі відомості про фізичну особу чи сукупність таких відомостей про особу, яка ідентифікована, або така, яка може бути ідентифікованою⁸. У той час, як інший вчений-науковець Г. Виноградова вважає, що «персональні дані» – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про фізичну особу⁹. Водночас А. Марущак, при визначенні поняття «персональні дані», взагалі оперує терміном «конфіденційна інформація про особу»¹⁰.

Не зважаючи на свідому ясність змісту терміна «інформація про фізичну особу (персональні дані), його сенс, з наукової точки зору, є недостатньо чітким. Так, правовий аналіз нормативно-правових актів, а також наукових поглядів вчених з цього приводу дозволив дійти висновку, що загальним критерієм визначення поняття персональних даних ставлять ступінь і характер ідентифікації відомостей про фізичну особу. Але при цьому зміст терміна «ідентифікація фізичної особи» не розкривається в правовій науці взагалі. На жаль, сутність критерію «ідентифікація фізичної особи» залишена поза увагою як законодавця, так і науковців.

Проте вважаємо, що критерій ідентифікації фізичної особи є головним питанням визначення обсягу поняття «інформація про фізичну особу (персональні дані)», що дозволить скорегувати його зміст порівняно з існуючим.

Ідентифікація: (лат. *identifico* – ототожнювати) – ототожнення, прирівнювання, уподібнення, розпізнавання¹¹. Щодо характеру нашого дослідження, під ідентифікацією слід розуміти сукупність правових умов і обставин, за наявності яких у фізичної особи як суб'єкта цивільного права формуються суб'єктивні цивіль-

ні права і юридичні обов'язки. Метою ідентифікації фізичної особи є уособлення цього суб'єкту права серед інших суб'єктів. Це, так би мовити, формування правосуб'єктного «портрету» фізичної особи, який ми маємо намір «написати».

При виникненні цивільних правовідносин їх суб'єкти не мають абстрактний характер. Внаслідок цього підкреслюється визначеність і конкретизованість суб'єктів в окремих правовідносинах. Але для цього необхідна індивідуалізація суб'єктів відповідних правових відносин, оскільки виключно персоніфіковане цивільно-правове зобов'язання може забезпечити досягнення мети цього зобов'язання.

Так, індивідуалізувати фізичну особу серед інших осіб мають різноманітні фактори. Деякі з них роблять фізичну особу дійсно неповторною (наприклад, унікальні танцювальні здібності). Але для цивільного права ці ознаки є нездатними, оскільки фізична особа – суб'єкт цивільного права не може бути індивідуалізованим завдяки виключно власним танцювальним здібностям.

Для того, щоб визначити обсяг правосуб'єктності фізичної особи є необхідність уявити собі суму окремих юридичних відносин, у яких дійсно знаходиться або здатна знаходитися окрема особа. У такому разі ми будемо мати «індивідуальний портрет» суб'єкта права.

Таким чином, забезпечення індивідуалізації фізичної особи досягається у визначенні змісту її правосуб'єктності, на обсяг якої впливає багатогранність факторів і яка розкривається завдяки посиленню на юридично значущі характеристики фізичної особи – суб'єкта цивільного права в конкретних правовідносинах.

Індивідуалізація фізичної особи уявляє собою процес виокремлення особи завдяки формальним соціо-юридичним ознакам, які мають юридичне значення, відрізняють її один від одного і характеризують фізичну особу як самостійного, повноправного, персоніфікованого суб'єкта цивільно-правових відносин.

Слід зазначити, що індивідуальність фізичної особи забезпечується шляхом закріплення за ним майнових і особистих немайнових прав, які скеровані на розвиток індивідуальності особи (право на ім'я, честь, гідність, ділову репутацію тощо). Оскільки правовим засобом такої індивідуалізації є суб'єктивні права і обов'язки фізичної особи.

Таким чином, можливо зробити висновки про те, що в будь-якому цивільному правовідношенні суб'єкт права повинен бути індивідуалізований не лише формально (шляхом його поіменного визначення), а й в сенсі визначення його соціально і юридично (юридичних станів) значимих характеристик щодо певного кола правових відносин.

Людське спілкування завжди персоніфіковано. Саме тому формальна індивідуалізація першочергова. Без її участі неможлива ані соціальна, ані юридична індивідуалізація. Вона є необхідною умовою її реалізації.

Формальна індивідуалізація повинна поіменно персоніфікувати суб'єкта цивільного права. До них слід віднести цивільний стан особи: ім'я, прізвище, по батькові, (в т. ч. псевдонім, анонім), дата народження, громадянство, стать, місце реєстрації. *Соціальна індивідуалізація* – відображає його соціальний стан (соціальний стан, стан здоров'я, фінансовий стан, наявність освіти, наукового ступеня, вченого звання, осудність, професійна зайнятість тощо). *Юридична індивідуалізація* відображає ступінь її участі в конкретних цивільних правовідносинах.

Все вищезазначене дозволяє сформулювати загальний висновок про те, що *інформація про фізичну особу (персональні дані) – це конкретні відомості про суб'єктивні цивільні права і юридичні обов'язки особи, які забезпечують її правосуб'єктну персоніфікацію.*

¹ Персональные данные в структуре информационных ресурсов. Основы правового регулирования / Бачило И. Л., Сергиенко Л. А., Кристальный Б. А., Арешев А. Г. – Минск: Беллитфонд, 2006. – 474 с.

² Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.

³ Про інформацію: Закон України № 2657-XII від 02 жовтня 1992 р. // Відом. Верх. Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

⁴ Про захист персональних даних: Закон України № 2297-VI від 01 червня 2010 р. // Урядовий кур'єр. – № 122 від 07.07.2010.

⁵ Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних: Міжнародний договір / Офіційний вісник України. – 2011 – № 1, № 58. – 2010. – Ст. 1994. – Ст. 85.

⁶ Про адвокатуру і адвокатську діяльність: Закон України № 5076-VI від 05 липня 2012 р. // Відом. Верх. Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13 квітня 2012 р. // Відом. Верх. Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12. – № 13. – Ст. 88.

⁸ Брижко В. М. Організаційно-правові питання захисту персональних даних. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 Національна академія державної податкової служби України. – К., 2004.

⁹ Виноградова Г. В. Правове регулювання інформаційних відносин в Україні. – К., 2006. – 176 с.

¹⁰ Марущак А. Інформаційне право: доступ до інформації. – К., 2007. – 535 с.

¹¹ Інформаційний ресурс: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Идентификация>

Резюме

Каретник О. С. Поняття інформації про фізичну особу (персональні дані) в цивільному праві України.

Статтю присвячено дослідженню інформації про особу (персональні дані) в цивільному праві України. Формулюється

поняття і зміст інформації про фізичну особу (персональні дані). Розкривається критерій ідентифікації фізичної особи, завдяки якому можливо з'ясувати зміст персональних даних. Зазначено, що інформація про фізичну особу (персональні дані) не має універсального характеру і уособлюється самостійно їх власником в залежності від конкретного виду правовідносин. Встановлено, що інформація про особу (персональні дані) – конкретні відомості про юридичний стан фізичної особи, її суб'єктивні права і юридичні обов'язки, які визначають її правосуб'єктну персоніфікацію.

Ключові слова: фізична особа, персональні дані, особисті немайнові права, право на приватне життя, інформація про особу.

Резюме

Каретник А. С. Понятие информации о физическом лице (персональные данные) в гражданском праве Украины.

Статья посвящена исследованию информации о лице (персональные данные) в гражданском праве Украины. Формулируется понятие и содержание информации о физическом лице (персональные данные). Раскрывается критерий идентификации физического лица, благодаря которому можно выяснить содержание персональных данных. Отмечено, что информация о физическом лице (персональные данные) не имеет универсального характера и определяются самостоятельно их собственником в зависимости от конкретного вида правоотношений. Установлено, что информация о лице (персональные данные) – конкретные сведения о правовом статусе физического лица, его субъективных правах и юридических обязанностях, которые определяют его правосубъектную персонификацию.

Ключевые слова: физическое лицо, персональные данные, личные неимущественные права, право на частную жизнь, информация о лице.

Summary

Karetnik A. The concept of information about an individual person (personal data) in the Civil Law of Ukraine.

The article outlines the investigation of the information about an individual (personal data) in the Civil Law of Ukraine. The article provides the formulation of a concept and contents of the information about the individual person (personal data). The criteria of individual person identification are described, which gives the possibility to reveal the contents of the personal data. The article underlines that the information about the individual person (personal data) is not unified and is defined at the discretion of the holder depending on the concrete type of the legal relations. The article shows that the information about the individual person (personal data) consists of the real facts about the legal status of the individual, his/her subjective rights and legal liabilities that define his/her personable identification.

Key words: individual (person), personal data, personal nonproprietary rights, right of privacy, information about an individual (person).

Отримано 3.06.2013